

MEGISMERNI A MEGISMERHETETLENT

TANULMÁNYOK
BARÁTH MAGDOLNA
TISZTELETÉRE



Budapest

2024

178.406

A kötet megjelenését
a Tápió mente kulturájáért Alapítvány
tette lehetővé

Szerkesztette Gecsényi Lajos
A kötetet tervezte Molnár Icsu István

© a szerzők

ISBN 978-615-6052-15-5



SZÜLETÉSNAPI KÖSZÖNTŐ

Magyarország háborúkkal, idegen megszállással, diktatúrával, egy levert forradalmat és szabadságharcot követő megtorlással terhelt 20. századi történetének harag és részrehajlás nélküli hiteles feltárása, elemzése és megismertetése a korábbi próbálkozásokat követően az 1990-ben végbe ment rendszerváltás után kerülhetett a történeti kutatások kiemelt feladatai közé. Új források, új ismeretek és mindenekelőtt új szemlélet kellett ahhoz, hogy a történettudomány valósághű képet alkothasson az 1945 után eltelt majd fél évszázad eseményeiről. A változás új történész nemzedéket indított útjára, amelynek egyszerre kellett elérnie a kortörténet addig zárt forrásainak hozzáférhetővé tételét itthon és külföldön, kidolgoznia a hatalmas dokumentum-tömeg elemzésének módszereit, feltárni az összefüggéseket és elhelyezni azokat a nemzetközi térben. Az első pillanattól kezdve kétségtelen volt, hogy ennek a korszaknak az eseményei kizárólag a kommunista pártállam működési mechanizmusának, azon belül kiemelten a szovjet befolyás érvényesülésének fényében vizsgálhatók és értelmezhetők.

Baráth Magdolna levéltárosi, majd történészi pályája – nem kis részben annak köszönhetően, hogy megszerzett orosz nyelvtudását akkor is megőrizte, amikor úgy tűnt arra már nincsen szükség – ezeknek az új kihívásoknak a jegyében indult. Az alapot pedig a történészi kutatómunka alfája és omegája a források feltárása, feldolgozása jelentette. Ez emelte őt rövid idő alatt az 1945 utáni évtizedek történetének elismert szakértői közé. A hazai, az orosz és más külföldi levéltárakban végzett kutatómunkája tette lehetővé, hogy vizsgálja, majd számos magyar és idegen nyelvű tanulmányban publikálja, hazai és külföldi konferenciákon ismertesse a Magyarország szovjetizálására, a Szovjetuniónak Magyarország életében betöltött szerepére, a pártállam és azon belül az állambiztonság szervezetére és működésére, egyes kommunista vezetők életútjára vonatkozó tudományos eredményeit. Több dokumentumkötet, kismonográfiák, több tucat tanulmány, két önálló tanulmánykötet az újtjelzői tudományos pályájának, melynek értékét történész pályatársainak sok száz hivatkozása mutatja.

A fáradhatatlan kutatómunka mellett sok éven át jelentős szerepet vállalt az önálló állambiztonsági levéltár munkájának megszervezésében, anyagának fel-

BALOGH MARGIT

EGY PIKTORINA ÁLMA, AVAGY „A VALLÁS, HAZAFISÁG ÉS MŰVÉSZET MEGHATÓ SZENT HÁROMSÁGA...”

**Forrásközlő dolgozat Feszty Masa festőművész és
Mindszenty József bíboros kapcsolódásáról**

Az 1947. augusztus 20-i Szent István-nap sokáig a fővárosiak emlékezetében maradt. Miközben a közbeszédet a pártok választási versengése uralta, ezen a napon a cappa magnába öltözött Mindszenty József bíboros esztergomi érsek vezetésével a püspöki kar, szerzetesek, apácák és a hívek félmilliónál többre becsült tömege vonult abban a körmenetben, amelyben az államalapító Szent István király ereklyeként tisztelt jobb kézfejét vitték. Szent Jobb körmenetet 1819 óta rendeztek, hagyományosan a budai Várban. A háborús romok miatt azonban 1945-től – így 1947-ben is – a főváros pesti oldalán található Bazilikától az Andrássy úton át a Hősök teréig, királyok palotája helyett a főurak és nagypolgárok villái előtt haladt a menet. A monarchikus helyszínt felváltotta a modern polgári nacionalizmus világa.

A protokoll viszont a régi: a főemlévény mögött foglalt helyet a miniszterelnök, ezúttal Dinnyés Lajos és kormányának több tagja, a tábornoki és rendőrtábornoki kar tagjai, valamint – többnyire feleségükkel együtt – a diplomáciai képviselők vezetői. Ott voltak a Szövetséges Ellenőrző Bizottság munkatársai, a szovjetek mellett a jugoszláv Brankov parancsnok és Dubrava tanácsos is. A pártok delegáltjai viszont hiányoztak. Mindszenty József prédikációjában a Szent István-i ereklye szentségével szembeállította a kortárs „államférfiak” (azaz a gyenge politikusok) cselekedeteit, akiket felelőssé is tett az ország erkölcsi nyomorúságáért. Az aktuálisnak tekintett értékek között természetesen a keresztény hit megőrzése állt első helyen: „A mi ezeréves múltunk Szent Istvánban testesül meg legkifejezőbben. Tőle kaptuk legnagyobb és időálló értékeinket, Egyházat, Mária-tiszteletet, a keresztény nevelést. Büszkén őrizzük a Szent István-i hagyományokat családban és társadalomban, és ezzel keltsük életre az elalélt Magyarországot és ez segítsen Istenhez. Ámen.”¹ Szavai a hívek fülében üzenetként csengtek, amikor alig tíz nap múlva az urnához járultak, hogy parlamenti képviselőket válasszanak. A körmenetben hömpölygő emberek százezrei jelenlétükkel voksoltak a magyar állam alapjának tekintett keresztény világnézetre és erkölcsre. Igazi *Ecclesia militans* volt ez.

1 „Az élő óriás.” *Új Ember*, 3. évf. 35. sz. 1947. augusztus 31. 2.; „A bíboros hercegprímás az államférfiak felelőségéről.” *Magyar Kurír*, 37. évf. 1947. augusztus 20. IV. kiadás, este 7 óra 10 perc.

Egy hívő művésznő pályája

A körmenetben félmilliomodnyi magával ott szorongott történetünk főszereplője is: egy 53 éves nő, akinek mesterségét folyton festékes ujjairól bárki könnyen kitálhatta. Feszty Masa festő- és író- mélyen hívő, katolikus vallását napi szinten gyakorló ember volt. Nevét ekkor már nemcsak a Trianonban elcsatolt ógyallai családi birtokon és az ország határain belül, hanem külföldön is ismerték, bár a róla szóló cikkek minduntalan azzal kezdődtek, hogy a *Magyarok bejövetele* körkép festőjének, Feszty Árpádnak a lánya, Jókai Mór unokája, Jókainé Laborfalvy Róza dédunokája. Nincs ellentmondás: Jókai örökbe fogadta és nevére vette felesége unokáját, a tehetséges festőnek indult Rózát (1862–1936), aki Feszty Árpád (1856–1914) festőművészhez ment férjhez. Házasságukból 1894. január 31-én a Bajza utcai Jókai–Feszty villában – a későbbi Petőfi-házban – született Feszty Mária, akit barátai, ismerősei csak Masaként emlegettek. Egyszerre inspiráló és megterhelő, fénnyel és árnyékkal járó származás.



1. Feszty Masa édesanyjával, Jókai Rózával a Semmelweis utcai lakásukban (1934 körül)
<https://kepmas.hu/hu/budai-hosnok-nyomaban>

A villa a kor ismert, ha nem a legismertebb szalonja volt, közéleti szereplők, írók, költők, művészek adták egymásnak a kilincset.² Ez a különös, csillogó világ még káprázatosabbá vált, amikor ötéves korában szülei Firenzébe vitték. Két évig éltek ott. Feszty Árpád akkor festette a *Krisztus halála* című nagy triptichonját, számára az Uffizi múzeum nem kiállítás, hanem munkatér volt. Gyermeke ott csetlett-botlott a lábainál, játék közben szívta magába a nagy olasz mesterek művészetét, ké-

2 Bővebben lásd Császtvay: 2004.

sőbb ceruzával már angyalokat rajzolgatott. Pályaválasztása egy pillanatig sem volt kérdéses. A festőművészet szakmai fortélyait az Iparművészeti Főiskolán, majd Münchenben sajátította el. Első önálló kiállítása 1922-ben az Ernst Múzeumban volt, de az átütő sikert egy öt évvel későbbi kiállítása hozta meg, ami biztos anyagi hátteret is biztosított négyéves firenzei tanulmányaihoz. Többeké mellett megfesthette a 40 éves írói jubileumát ünneplő Herczeg Ferenc, 1929-ben Jókai Mór portréját (majd évekkel később Mécs László és Sík Sándor papköltőkéit). Mégsem volt elégedett önmagával, amit a nyilvánossággal is megosztott:

„Éltem én úgynevezett nagyvilági életet sokáig. Csak éppen hiányzott valami. Kerestem valamit. Pedig tudtam már régen, tudtam tisztán, hogy elhivatott vagyok. Ez így van. Ezért fordultam a festészetben is a vallásos tárgyak felé. De még így is mindig tudtam, hogy nem teljes az életem. A társadalmi élet során szinte megfoghatóan éreztem, hogy a lelkem valahogyan kicsúszik a kezemből. És ez fájt, féltem, hogy nem jutok oda, ahova vágyakozom. Hogy elsikkad bennem pont az a valami, ami nekem tulajdonképpen a legfontosabb. De nagyon passzív természetű vagyok. Csak ellenállni tudok, indító energiám nincsen. És úsztam az árral, csak akkor tudtam kiszakadni abból az életformából, amikor Firenzébe mentünk lakni.”³

1929-ben Firenzében ismerte meg Guido Bellegnit, Napóleon bátyjának, a nápolyi királlyá emelt József vérbeli leszármazottját. Már-már eljegyezték egymást, amikor a szeretett férfi nem őt, hanem Krisztust választotta: ferences szerzetes lett. Lépését – egy sajtótudósítás szerint – félreértés okozta: Feszty Masa megírta neki, hogy zárdába lép, ő meg erre papnak jelentkezett.⁴ Feszty Masa nem lett apáca és soha nem ment férjhez. Szerelmét többször is lerajzolta, de csak egyetlen szénrajz maradt fenn. Az utólag restaurált képen jól látható, hogy alkotója darabokra tépte...⁵ Ezzel a csalódással kezdődött művészetének szakrális alkotásokkal teli szakasza. 1930-ban készült el első szakrális témájú műve, a *Lisieux-i Szent Teréz*t ábrázoló, nagyméretű oltárképe, a budapesti törökőri Kis Szent Teréz-templom számára (később további három képe került ebbe a templomba).

3 Harsányi: 1935.

4 Szombathy: 1935.

5 Farkas: 2003. 53.



2. Feszty Masa: *Liseux-i Szent Teréz* (1930, Törökőri plébániatemplom kápolnája, Budapest)
Fotó: Hámori Péter fényképész-mester, HUN-REN BTK

Ezután sorra kapta a megrendeléseket. 1935-ben „Firenzéből hazajövet már csak szentképrendeléseket vállaltam. Két év múlva keresztül is vittem, hogy édesanyámmal együtt Szegvárra menjünk dolgozni a Szociális Testvérek ottani rendházába.”⁶ A zárdában töltött fél év alatt, ahol csak imádság, csend és fehér falak vették körül, összhangot keresett a korai olasz reneszánsz és a magyar vallásos lélek között, és megkísérelte ötvözni őket. Ennek az elképzelésnek az első sikeres megvalósulása lett *A puszták Madonnája* című képe.⁷ Látomásszerű kép: sivár, elhagyott vidék előtt ül égi trónusán egy matyó fejéssel koronázott, szelíd arcú Madonna. Böven omló palástjához áhítattal hajlik egy éneket mondó, imakönyvet olvasó öreg pásztor és egy furulyázó, fiatal csikós.⁸ Oláh György, a *Három millió koldus* szerzője gyönyörű méltatással hajtott térdet a kép előtt: „ez már nem is a Madonna, ez maga a Boldogasszony, a magyar szegénység Boldogasszonya” – írta.⁹

Feszty Masa az alföldi mélyszegénység megrendítő élményeinek hatására indította el a 9 pengős mozgalmat a Zöldkereszt szervezet keretein belül: ennyit kértek

6 Harsányi: 1935.

7 „A nő egész lelkét vesse bele abba, amit csinál...” Beszélgetés Feszty Masával. *Magyar Nők Lapja*, 1942. augusztus 1. 4. évf. 22. sz. 2. old.

8 Feszty: 1942.

9 Oláh: 1938.

egy gyermek 4 téli hónapi étkeztetésére. Még ekkor is őrizgette a kislány korában kapott francia nyelvű mesekönyvet Szent Erzsébetről, akinek alakja elbűvölte, és hozzá akart hasonlítani. A karitatív munka, a segítség embernek, állatnak teljesen átítatta személyiségét. Ez vonzotta az első női parlamenti képviselőként ismert Slachta Margit által 1923-ban alapított Szociális Testvérek Társaságához, ahová kétszer is tervezte belépését, amire végül – először az édesanyja halála, másodszor a világháborús ostrom miatt – mégsem került sor. A „szürke testvéreként” emlegetett nővérek szervezeten és magas szinten művelték a szociális munkát: Slachta tanítása szerint keresztény értékrenddel telített, a szociális problémákat gyökereikben orvosoló gazdasági programmal, minden törvényes eszköz felhasználásával lehet küzdeni a szociális gondok enyhítéséért és a munkásnők helyzetének javításáért. A szürke testvérek huzamos és fontos szerepet játszottak Feszty Masa életében. Még 1944-ben is ő illusztrálta a Slachta által 1934-ben indított *A Lélek Szava* című hetilapot.



3. Feszty Masa: *Slachta Margit* (fotóreprodukció, a festmény helye ismeretlen)
HUN-REN BTK MI Adattár MDK-C-I-9-17/4

Budapesten, a Semmelweis utcában lakott, amikor tragédia történt: egy kipattant szikra okozta tűzben édesanyja olyan súlyos sérüléseket szenvedett, hogy 1936. január 28-án elhalálozott. Masa magát okolta a balesetért és idegösszeomlást kapott. A sugárzóan gyönyörű nőből megtört teremtmény lett. Egy évig a Budapesti Lipótmezei M. Kir. Állami Elme- és Ideggyógyintézetben ápolták. Felépülésében a Szociális Testvérek ajánlatával érkezett és Feszty Masához életre szólóan elköte-

lezett Székely Erzsébet segítette. Kapcsolatukra így emlékezett vissza a már koros művésznő 1973. május első szombatjának éjjelén, Anyák napja hajnalán:

„’36-ban készültem kimenni Rómába, egy évre a szociális testvérekkel. Már meg is volt a szobám a kollégium Hungaricumban. Hogy édesanyám ne legyen egyedül, Schlachta (sic!) Margitot kértem, keressen anyukám mellé addig egy intelligens, vallásos úrleányt, aki vigyázna rá, ápolná, ha baj van, elszóraztatná. Böbit a Credoból ismerték és szemelték ki erre. Alig volt nálunk pár hétig – hogy összeszokjanak Anyukával még azalatt, míg itthon vagyok – történt Édesanyám hirtelen halála. Utolsó napjaiban megható szeretettel ápolta őt Böbi, s megígérte neki, velem marad s most már engem fog ápolni, gondoskodni, hogy a művészetnek élhessek. Mert utolsó gondolata is az volt, hogy festő legyek és kiélhessem magam a művészetben, ami neki nem sikerült.

És így is lett. Böbi 100/100-ban megtartotta szavát. Egy évig velem volt az idegosztályon, Lipóton – hősiesen ápolta a 4 nehéz műtét alatt (amikor üvegdarabokat s szögeket nyeltem le, hogy meghaljak Anyuka után), és azóta is mellettem maradt, de mindig szegények voltunk, 1.) mert nagyon olcsón festettem, 2.) mert nem tudtam vigyázni a pénzre – nem gondoltam arra, hogy az, aki fizetés nélkül csak jóságból gondoz, elsősorban jogosult arra, hogy az életét megkönnyítsem, és minden pénzt idegen szegényekre, meg állatokra költöttem.”¹⁰

A gazdálkodásképtelenséget illető önkritikus szavakat minden visszaemlékezés megerősíti. Feszty Masát felnőttkorában sem hagyta el gyermekkori naivitása, a mindennapok realitásában nem igazodott el. Ruháit szétosztogatta a nála szegényebbek között, pénzét törött szárnyú madarakra és kidobott kutyákra-macsákra költötte. Az állatorvosnak saját rajzaival fizetett.¹¹ Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára helyett nem egy pártfogoltjának vagy jeles személynek adott ajándékba egy-egy lapot valamelyik eredeti Jókai-kéziratból. Így fogyott el *Az aranyember* és *A szabadság a hó alatt*. Az öröksége...¹² „Olyasmi ez, mintha a kleptománia ellentétében szenvednék. Van, akinek muszáj lopni. Nekem adni muszáj, kell, hogy adjak...” – jellemezte saját ajándékozási szenvedélyét.¹³ A hűséges házvezetőnő nélkül talán koldusbotra jutott volna.

10 HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Művészettörténeti Intézet (a továbbiakban: BTK MI) Adattár MDK-C-I-9-16/3. Feszty Masa autográf jegyzete, 1973. május 5.

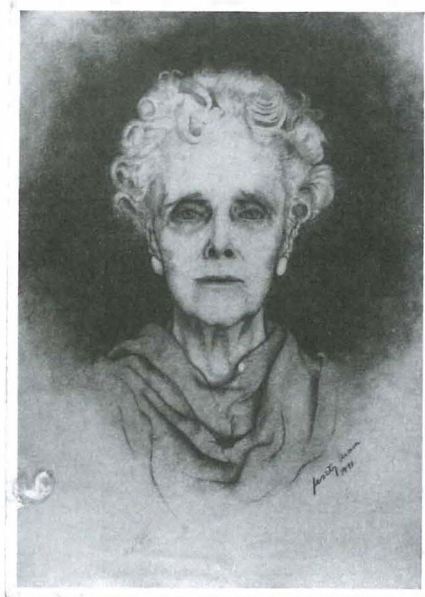
11 Rokob: 2010.

12 HUN-REN BTK MI Adattár MDK-C-I-9-18/11. Ruffy Péter: Jókai unokája. Újságcikk-kivágat. – A Babel Antikvárium 2013-ban árverésre bocsájtotta a *Szabadság a hó alatt* c. regény két oldalát, amelyre Feszty Masa ezt írta: „Kovács György alezredes úrnak köszönettel a Szent Jobb hazahozataláért...” https://axioart.com/tetel/kezirat-jokai-mor-1825-1904-regenyiro-lila-tintaval-irt,_1416451 (Letöltés: 2024. február 3.)

13 Harsányi: 1935.

Mélyponton

1938 egyszerre volt Szent István jubileumi év és a budapesti Eucharisztikus Kongresszus éve. Ebből az alkalomból a Képzőművészeti Társulat kortárs művészek alkotásaiból kiállítást rendezett a Műcsarnokban, ahol Aba-Novák Vilmos freskóterveitől kezdve Molnár C. Pál mozaiktervén és Jeges Ernő festményén át széles skálán mozgott a kiállító művészek sora, köztük Feszty Masa. A műkritikusok nem mulasztották el megemlíteni, hogy Feszty Masában két lélek találkozott: apja erős érzelmi alapokon nyugvó magyarsága és vallásossága, és anyja romantikus, idealista világszemlélete. Képei is e két pilléren nyugodtak: szenteken és a dél-szlovenszkói rájakon. Műveit dicsérték, megrendelésekben sem szűkölködött, ő mégsem találta a helyét. „Kicsit belefáradtam már a festésbe, munkába, életbe. Egyetlen művészi vágya van még az életemnek: hogy egy templomi nagy állami megrendelés folytán festhessek a tavalyi »Pusztá Madonnájánál« még sokkal szebb, még több magyar szomorúsággal teli, sokkal nagyobb szabású Magyar Madonnát. Egyéb egyéni vágyam a világon több nincsen”¹⁴ – ezeket a keserű szavakat jegyezte fel alig negyvenöt évesen.



4. Feszty Masa: Önarckép (1941). Tényleges életkoránál (47) jóval idősebbnek látta önmagát
HUN-REN BTK MI Adattár MDK-C-I-9-15/1

Fizikailag törékeny testben, örökös transzban élt. Felgyógyulása után úgy érezte: megmenekülésének célja van. Minden kis dolognak örült, meg-, illetve lenyugodott. Más ember késői öregkorban jut el abba a különös lelki állapotba, amelyben ő

14 HUN-REN BTK MI Adattár MKCS-C-I-57-0211. Feszty Mária adatlapja 1939-ből.

már fiatalon elmerült. Festészete ekkor már szinte kizárólag az egyházművészetet szolgálta. Szent figuráinak arcáról saját tekintetének megbékélt derűje és megható tisztasága árad. Kiemelkedő a húvösvölgyi Szentlélek-templom számára készített *Madonna hat magyar szenttel* (1940) oltárkép, amelyen balról Szent Lászlót, Szent Gizellát, Szent Kingát, jobbról Szent Imrét, Szent Gellértet és Szent István királyt örökítette meg.

Boldogasszony Szolgái

Mindig vágyakozott valami más után, ami nem festészet, nem művészet. Hanem híd egy transzcendens világhoz. Sokszor érzett hívást, mindig keresett valamit, de soha nem találta. Aztán 1947. augusztus 15-én, Boldogasszony napján megvilágosodott: egy új, művészettel foglalkozó szerzetesrendet kell alapítania a Madonna szolgálatára. Az ihlet a pillanat művének tűnhet, holott ott gyökerezett Masa ifjúkorában, az olaszországi reneszánsz megcsodált műveiben, Fra Angelico firenzei szerzetes-festő életpéldájában. Pár nap múlva, augusztus 20-án az alábbi levelet írta Mindszenty József bíboros esztergomi érseknek.

„Bíboros Hercegprímás Uram!

Eminenciád meg fog bocsájtani nekem, ha rosszul szólítottam meg. – De olyan mélységes hittel, tisztelettel, szeretettel, bizalommal teljes lelki átadottsággal írom e sorokat, – hogy ezzel, remélem, jóvá teszem a köteles udvariassági hibát. Átfuthatnék a plébános úrhoz megkérdezni, de azzal eltelik a d[él]e[lőtt] s én valami lelki kényszert által még ma Eminenciád kezébe szeretném tenni lelkemet, – úgy mint ahogy Szt. István a Boldogságos Szűzébe helyezte az övét.

Az idő rövidsége miatt az előző lelki folyamatot – életem, lelki fejlődésem, küzdelmeim történetét nem mesélhetem el – csak a végeredményt: egy különös elgondolást, ami Boldogasszony ünnepén született a lelkemben.

Valami kimondhatatlan bűnbánatot, fájdalmat, szomorúságot éreztem egész nap. Valami rendkívüli módon szerettem volna bűneimért vezekelni, elégtételt adni Szűzanyánknak!

És egyszerre egy csodálatos látomás-szerű elképzelésem jött.

Mint ahogy Firenzében a járvány, Firenze nehéz napjai emlékére született meg a Servi di Madonna – a Szerviták rendje –,¹⁵ Magyarország rettenetesen fekete ege alatt meg Boldogasszony évében ennek az időnek, ennek a Szent Évnek örök emlékére, a magyarság örök figyelmeztetésére alakulhatna „Boldogasszony szolgái” címen egy rend, mely kizárólag Boldogasszonyunknak kultuszát szolgálná.

15 A hivatkozott Szervita Rend, más néven Szűz Mária szolgái egyike a római katolikus egyház öt eredeti koldulórendjének, 1233-ban alapították. A hét alapító mindegyike előkelő firenzei család tagja volt, akiknek közös látomásban megjelent Szűz Mária, és azt tanácsolta nekik, hogy kezdjenek bűnbánó életet.

Egy rend, melynek tagjai a legszigorúbb szabályok között önmegtartóztató, vezeklő életükkel az ország sok-sok bűnét jóvá próbálnák tenni, – s tehetőségük teljes erejével a Szűzanya dicsőségét szolgálnák. Volna csak elmélkedő része, s dolgozó része. A dolgozók Szűz Mária tiszteletére hímeznének, művészek oltárképeket festenének, költőnők írásban zengenék dicsőségét.

Magam szent fogadalmat tennék, hogy egész életemben csak a Szűzanya szépségét, ragyogását, örömeit és szenvedéseit szolgálnám ecsetemmel.

Egyik legszebb búcsújáró helyünkön, – messze a világtól, egy magános szép helyen lehetne a kolostor.

Csodás lehetne! Boldogasszony szolgálói!!!!

Óh, tudom, érzem, sokan jönnének; Istenem, ha ezt ma valahogy a lelkes asszonyseregnek el lehetne mondani... De nem baj, ha ma csak a gondolat Eminenciád lelkéhez kedves kedvessé (sic!) válna, – ha a Szűz Anyának is kedves az elképzelés – nem sürgös; akkor úgyis meglesz. Ha ő nem akarja, akkor pedig úgyse lesz meg.

Én 20 éves korom óta csak csetlek, botlok az életben. Lelkem fele mindig; szép és szomorú óráimban egyaránt mindig a zárdaélet felé epekedett vágyóan, forró szeretettel. 2-szer már be akartam lépni, – a sors közbelépett. 1. Anyám tragikus halála, – (úgy volt, hogy jövő héten utazunk a Szoc[iális]. Testvérekkel Rómába, – utazás előtt egy héttel anyám tragikusan meghalt). 2. Az ostrom. – Talán ezért volt mindez, – hogy a „Boldogasszony szolgálóleányai megszülethessenek...” Csodálatos, szép részleteit gondoltam el a rend életének!!

A vallás, hazafiság és művészet megható szent Háromsága lenne.

De sietnem kell, készülni a körmenetre.

Eminenciád kezébe teszi „Boldogasszony szolgálóleányainak” életét hódoló, tisztelő, rajongó híve

Feszty Masa

festőnő”¹⁶

A roppant lelkes és közvetlen, de határtalanul naiv, szinte első érzelmi felindulásból írt levelet augusztus 23-án iktatták a primási hivatalban. A válasz – amit Zakar András hercegprimási titkár fogalmazott – másfél hónapot váratott magára, és 1947. október 12-ei keltezéssel ment el a művész budavári címére, a Dísz tér 10. szám alatti középkori házba. Feszty Masa 1935 óta lakott az igazi otthonnak tartott történelmi falak között, innen ment naponta imádkozni a Mátyás-templomba.

„Boldogasszony Szolgálóleányai néven új szerzet alapítására vonatkozó tervezetét érdeklődéssel és örömmel olvastam el, mert a Szűz Anya iránti őszinte, gyermeki szeretetet éreztem ki belőle.

16 Primási Levéltár, Esztergom (a továbbiakban PL) 5611/1947. Feszty Masa levele Mindszenty Józsefbíboros érsekhez a „Boldogasszony Szolgálóleányai” szerzet alapításáról [Budapest, 1947. augusztus 20.]. Eredeti, autográf, aláhúzások az eredetiben.

A vezeklés és bűnbánat valóban ma talán inkább szükséges, mint valaha, és a jó hívekezt meg is érzik és gyakorolják is abban az élethívatal-keretben, melybe az Úr hívta őket. Akik szerzetesi életre éreznek elhívataltságot, azok a már jóváhagyott szerzetestársulatok közül hivatásuk szerint választhatnak. Külön művészi-szerzetestársulat alapítása most még csak azért sem valósítható meg, mert nem is tudjuk, hogy hányan és mennyire komolyan kívánnak ilyen életkeretben élni.”¹⁷

A primási válasz nem tért ki a belpolitikai körülményekre, az 1947 második felében már ugyancsak érzékelhető egyházellenes törekvésekre. A katolikus egyház saját eszközeivel, a katolicizmus erejének összpontosításával és imádsággal próbálta meggátolni a kommunizmus előretörését. Erre a templomokon kívül kitűnő alkalmat kínált az Actio Catholica 1947–1948-as munkatervében meghirdetett Boldogasszony Éve, amely 1947. augusztus 15-től (Nagyboldogasszony ünnepétől) 1948. december 8-ig (a Szeplőtelen fogantatás napjáig) tartott.¹⁸ Az évszázados Mária-tisztelet, a búcsújárás hagyományának felélesztése nagy lehetőséget jelentett Mindszenty lelkipásztori céljai szempontjából. Ahogy a háború előtt a Regnum Marianum (Mária Ország) a történelmi Magyarország megjelenítőjévé vált, úgy most azt szimbolizálta, hogy a nemzet Szűz Mária közbenjárása által nyer erőt felemelkedéséhez. A kommunizmusmentes Magyarország csak Mária országának lelki megvalósítása révén érhető el. Küzdelem az imádság erejével! – ez volt a rendezvénysorozat spirituális hadüzenete. És erre a Szent Évre utalt Feszty Masa leveleiben, amelyhez méltónak vélte a megálmodott új női rendet.

Magyarországon 1945 után 23 férfi és 49 női szerzetesrend működött, előbbieket két és félezer, utóbbiak kilencezer tagot számláltak. A 72 szerzetesrendnek több mint hétszáz kisebb-nagyobb rendháza volt országszerte. 1947-ben az idők már nem kedveztek egy rendalapításnak. Az iskolák, szociális intézmények és kórházak államosításával a szerzetesek többsége elveszítette működési területét, az állam szempontjából feleslegessé váltak. Röpké három év múlva, 1950 nyarán internálták a határszélén lévő rendházakban lévő szerzeteseket, aztán szeptember 7-én hatályba lépett a 34. sz. törvényerejű rendelet, amely megvonta a szerzetesrendek működési engedélyét. Ettől kezdve Magyarországon csak 4 szerzetesrend működhetett maximált létszámmal (Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek, bencések, ferencesek és piaristák). Az összes többi szerzetesrendi közösségtől megvonták a működési engedélyt, tagjaiknak el kellett hagyniuk a közösségeket és megélheté-

17 PL 5611/1947. Mindszenty József válaszanak fogalmazványa, Esztergom, 1947. október 12.

18 „A Magyar Püspöki Kar közös pásztorlevélben meghirdette a »Boldogasszony Évet.«” *Magyar Kurír*, 37. évf. 1947. augusztus 17. III. rendkívüli kiadás, déli 12 óra. Történetét részletesen feltárta Mészáros: 1994. (Mindszenty emlékirataiban azt írja, hogy az ottawai Mária-kongresszus adta a mintát, ez azonban nem állja meg helyét, mert már az Actio Catholica 1947–1948-as munkatervében meghirdették. Mindszenty: 1989. 194–195. Vö.: Gianone: 2010.)

süket világi foglalkozásokban kellett keresniük. Amennyiben Mindszenty hajlott volna Feszty Masa kérésére és elindítja egy egyházmegyei alapítású rend egyházjogilag is érvényes procedúráját, legkorábban addigra sikerült volna tető alá hozni, amire az állam ellehetetlenítette a rendek létezését.

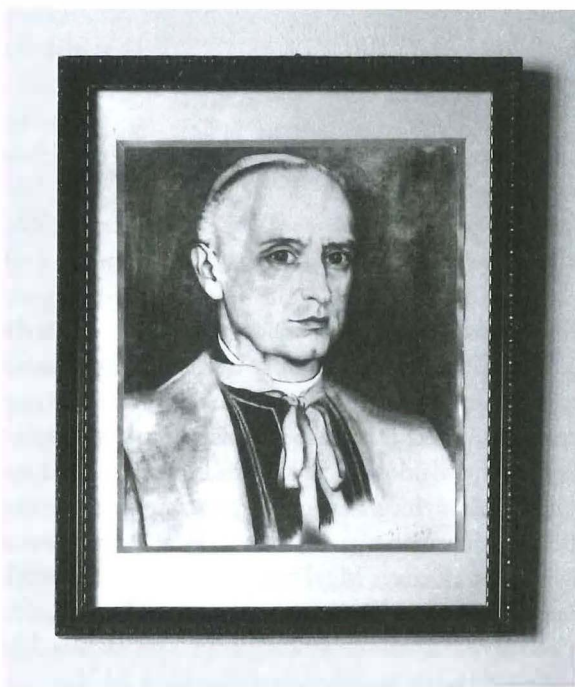


5. Feszty Masa: Mindszenty József (1947, Pázmáneum, Bécs)

Fotó: Püspöky Apor fotográfus

A mégoly megértő, de elutasító válasz csalódással tölthette el Feszty Masát. Legalábbis ideig-óráig. Mert abban a kivételes lehetőségben részesült, hogy még ebben az évben megfesthette Mindszenty József portréját. Feszty Masa ritkán festett modell nélkül, Mindszenty pedig ritkán ült modellt. Kettejük személyes

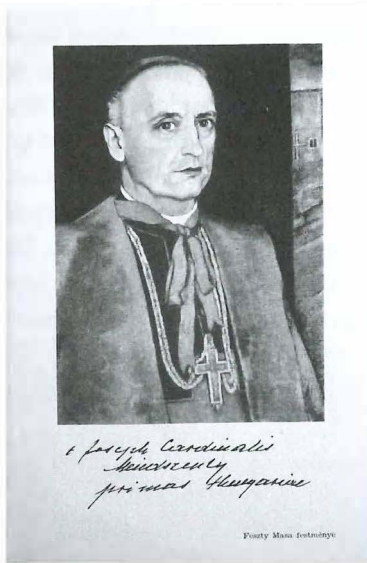
találkozása nem dokumentálható, feltételezhetően Feszty Masa ezúttal kivételt tett, és fotó vagy aprónyomtatvány alapján dolgozott. Mindenesetre a portré elkészült, díszes aranyozott kerete és hogy az jelenleg Bécsben, a Pázmáneumban található, az olajfestmény megbecsült státuszára enged következtetni. A vászonnól a művésztől megszokott tágra nyílt, sötét pupillájú szemekkel, keskeny ajkakkal, kissé feminin vonásokkal tekint ránk a sziklaszilárd lelkű bíboros. Feszty Masa festményéről Boroska István katolikus pap, az 1951-ben alapított Nemzetközi Karitás (Caritas Internationalis) bécsi munkatársa egy fekete-fehér fotóreprodukción készített, amely ugyancsak a Pázmáneum birtokában van.



6. Feszty Masa: Mindszenty József (fotóreprodukción, készítette dr. Boroska István, Pázmáneum, Bécs)

Fotó: András Erika művészettörténész

Az olajfestményről készült fotóreprodukción a Münchenben 1957-ben kiadott *Mindszenty okmánytár* első kötetének (*Mindszenty áldozata*) nyitóoldala lett.



7. Feszty Masa: Mindszenty József festményének fotója a *Mindszenty áldozata* (szerk. Fecsey József, München, 1957) című kötetben

A már bíboros Mindszentyről egyébként egyfajta protokollfestményt – hermelingalléros cappa magnában, nyakában ékköves mellkereszttel, fején pileolusszal, kezében skarlátpiros biretummal – Szokol Villibáld (1888–?), az 1944-ben Nemzetvédelmi Kereszttel kitüntetett festőművész készített, aki sok más személy mellett a díszegyenruhás Horthy Miklós és az öltönyös Lenin portréját is megfestette...

A történetek után Masa még nagyobb lendülettel vetette magát a segítőkész szervezésébe. 1948. december 31-én Sík Sándor piarista provinciális személyesen mondott köszönetet „Kedves Masá”-nak, a szociális jótekonyságot szervező Oltáregyesület elnöknőjének a karácsonyi szeretetsomagokért.¹⁹ A kitelepítésre ítélt Zichy Gabriella is neki köszönte az adományt, sajnálkozva, hogy fagyási daganat miatt nem mehet el hozzá személyesen a Dísz térre.²⁰

„egy kis forró feketét...”

1949 gyászos év az ország történetében: Mindszenty József hercegprímás bíróság elé állításával kezdődött, és Sztálin generalisszimusz 70. születésnapjának ünneplésével zárult. Véget ért a polgári demokrácia kibontakozása, és elkezdődött az állampárti diktatúra kiépítése. Mindszentyt 1948. december 26-án, karácsony másnapján, vasárnap este hat órakor, hűtlenség, a köztársaság megdöntésére

19 HUN-REN BTK MI Adattár MKCS-C-I-9-0011. Sík Sándor levele Feszty Masához, Budapest, 1948. december 31.

20 HUN-RENBTKMI Adattár MKCS-C-I-9-0011. Zichy Gabriella képeslapja Feszty Masának, 1950. január 2.

irányuló szervezkedés, kémkedés és valutaüzérkedés gyanújával – a totalitárius rezsimnek sablonos vádjával – vették rendőrhatalósági őrizetbe. Az időzítésben volt valami cinikus. A hatalom semmibe vette a keresztény ünnepeket: karácsonykor Jézus Krisztus születésére emlékezik a kereszténység, december 26. az egyház első vértanúja, a halálra kövezett István diakónus ünnepe. Harminckilenc napnyi vizsgálati fogság után 1949. február 3-án kezdődött és 8-án már ítélethirdetéssel zárult az egész világ érdeklődésétől kísért koncepció per. A magyar rádió úgynevezett hangképekben számolt be az eseményekről, először február 3-án este 9 órakor. A sajtó inkább nagyobb, mint kisebb terjedelemben tudósított. Két nappal az ítélethozatal előtt a vezető kommunista napilap, a *Szabad Nép* vezércikkben zúdított szitkokat a bíborosra: „szánalmas féreg”, „gyáva gazember”, „arcátlan Tartuffe”, aki a bíróság előtt félreteszi elveit, csak hogy mentse hitvány életét. Az ítélet estjén a Magyar Rádió a bíborosról mint „vérszomjas szörnyetegről” beszélt.²¹ A módszernek, ahogyan a hatóságok a tárgyalást és annak sajtótudósítását kezelték – ahogyan a hetekkel korábban az úgynevezett Sárga könyvben közszemlére tett „bizonyítékoknak” is – legalább annyira népnevelési és propaganda célt, mint igazságszolgáltatást szántak.

A népbíróság a politikai elvárásoknak megfelelően tette a dolgát. A bíró Olti Vilmos, a szegedi Szent Imre Kollégium egykori növendéke volt. A vádat az ügyészség „üdvöskéje”, Alapy Gyula (1911–1976)²² képviselte. Oltit a politikai rendőrség azzal tartotta kézben, hogy tudott hajdani „szélsőjobboldali kapcsolatairól”, „marxizmusellenességéről” és egy Hitler által alapított birodalmi ösztöndíjról, valamint arról, hogy 1945 előtt jogi szaktanácsokkal segítette a jezsuiták alapította Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezetét. Alapy Gyula azért minősült alkalmas népjogúésznek, mert „1930 óta megbízható elvtársa a pártnak”, és annak ellenére nincs beszerelve Nyugaton, hogy „német, szlovák és angol nyelven is beszél, [de] külföldön csak 1932-ben járt”. A két munkaspárt egyesülésekor neve a Központi Ellenőrző Bizottság szociáldemokrata tagjai között szerepelt.²³ Fiatalkora ellenére nyilván azért bízták meg a kényes feladattal, mert a világ szemében hitelesebb benyomást kelthetett, ha a bíboros elleni vádak egy katolikus dzsentricsaládból származó „földije” adja elő (vagy nem merték a tapasztalt, de alkoholista Bodonyi Márton népfőügyészre bízni).

- 21 National Archives and Records Administration, College Park, Maryland, Record Group 59. General Records of the Department of State. CDF 1945–49, Box 6888. 804.404/2–1749. Gabriel Pressman jelentése, amit 1949. február 11-én közvetített a CBS Bécsből. A bécsi amerikai kirendeltség 97. sz. jelentésének melléklete, 1949. február 17.
- 22 Több adatbázisban tévesen 1982 szerepel halálozási évként. A halotti anyakönyv szerint azonban Alapy (Alapi) Gyula Fonyódon hunyt el 1976. február 18-án.
- 23 Roszsijszkij Goszudarsztvennij Arhiv Szocialno-Polityicseszkoj Isztorii f. 17. op. 128. gy. 514. l. 47. és 57. Javaslat az MDP Központi Vezetőségére és Központi Ellenőrző Bizottságára. K. n. (a listát a PB 1948. június 4-ei ülése hagyta jóvá).

Hívők milliói aggódtak az érsek sorsáért. Feszty Masa is hallgatott rádiót, olvasott újságot. Az Alapy név ismerősen csengett neki, de hogy miért is, arra akkor jött rá, amikor komáromi ismerősökkel találkozott. A felismerés hatására levelet írt Alapy Gyula néppügyésznek, amely az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárban, a Mindszenty-ügy vizsgálati anyagában maradt fenn:

„Igen tisztelt Főügyész Úr!

Ma hallottam komáromiaktól, hogy maga az Alapy Gyuszi, – aki nekem kedves pajtásom volt 15 évvel ezelőtt, – mikor Komáromban laktunk Anyámmal a Centrálban, – maga Gyula bácsi fia, – Gazsi bácsi öccse.

Főügyész Úr! Legyen a kedves, vidám, fehérruhás 18 éves Alapy Gyuszi most egy percre, – gondoljon Komáromra, Jókaira, a Nádor utcára, Csepýekre, a fűzfákra – mindenre, ami ifúságunkban kedves és szép volt – gondoljon az Édesanyjára, arra a búbajos, szép asszonyra, akit én Szent Erzsébetnek rajzoltam le, – gondoljon minderre egy kis röpke percre, – és legyen irgalmas, mint Erzsébet, akit Édesanyjáról festettem: engedje, hogy a vádlottaknak egy kis forró feketét s egy-egy zsemlyét adjanak át.

Nem félek megtenni. 44-ben sem féltem, mikor a ghettóba vittem az életemet se féltve az ételt s a vigaszt. Nekem az életem boldogsága segíteni minden szenvedőt.

A jó Istenre kérem: gondoljon Édesanyjára! Legyen irgalmas!

Régi komáromi pajtása

Feszty Masa”²⁴

A kérelmen nincs dátum, de kétségtelenül 1949. február 8., még a vádbeszéd és az ítélethirdetés előtt íródott. Az elsőfokú ítélettel Alapy elégedetlen volt és súlyosbításért fellebbezett: halálbüntetést kiszabását indítványozta Mindszenty Józsefre. Ennek hírére Feszty Masa kegyelmet és nem csupán egy forró kávét kért volna. A vígasznyújtás szándékán túl a levélben számos apró személyes információ bukkan fel: 1933-ban festette Szent Erzsébet portréját, s a finom női alak megfestéséhez ezek szerint a hírhedt és törtető néppügyész édesanyja, született Frank-Kiss Margit ült modellt. A Duna bal partján fekvő Komárom ekkor már csehszlovák közigazgatás alatt állt, a Masának és édesanyjának szállást nyújtó Centrál, azaz a Központi Szálló a Vármegye utcában állt (napjainkban egy nemzetközi biztosítótársaság helyi kirendeltsége működik az épületben).

A Fesztyek megbecsült polgárok voltak Komáromban: itt született Feszty Árpádné, Jókai Róza nevelőapja, a romantikus mesemondó Jókai Mór. Masa gyermekkorától többször járt a városban, ismerte a város színe-javát, sokakkal barátságban vagy rokonságban állt. Unokatestvére, Feszty Edit nevét is festőnőként jegyzik. Felnőttként is vissza-visszatért. 1925-ben a Jókai centenárium első országos

24 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban ÁBTL) 3.1.9. V-700/54. 60.

ünnepségén ott volt az ezernyi vendég között. 1929 őszén a Kultúrpalotában állították ki képeit, amelyeket a kritikusok igen kedvezően fogadtak, kivált a vén komáromi fűzfákról készíttettek: „Roppant ég alatt dül oldalra ez a tépett csonk, a pusztá körötte határtalan, ágak helyeit vékony vesszők sírnak rajta a vágató szélben. Ahová nézek, mindenütt Jókai fűzfái lobognak, egyikén sincs se virág, se levél. Mit akart az unoka jelezni ezekkel a megkopasztott fákkal?”²⁵ A műértő válasza: a magyar tragédiát, Trianont illusztrálta, egyszerre bánatot és reményt. Mert a fűzfák ősvadonja fölött valahol messze a nap ragyog ugyan, de a rengetegbe nem jut be egyetlen sugár sem, ám a vékony gallyak mégis kitartóan igyekeznek fölfelé, a nap és az élet felé. Masa 1952-ben is járt Komáromban, amikor Jókai Mór egészalakos szobrát visszaállították eredeti helyére, a volt Kultúrpalota, a mai Dunamenti Múzeum elé.²⁶ Még nyolcvanegy évesen is vette a fáradságot, hogy jelen lehessen a nagyapja születésének 150. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen.



8. Feszty Masa: *id. Alapi Gyula (1933, szén- és ceruzarajz fotóreprodukciója)*
ÁBTL 3.1.9. V-700/54. 60/1.

Levelének címzettje, ifj. Alapy²⁷ Gyula főügyész Komáromban született és élt ifjúkoráig. Nagybátyja, egyben keresztapja Alapi Gáspár (Gazsi bácsi) Komárom

25 Harmos: 1929.

26 Farkas: 2003, 21. Feszty Zsuzsa, Masaunokahúgának visszaemlékezése.

27 A család tagjai többnyire Alapi-ként írták nevüket. Az utókor viszont az y-os formát őrizte meg, y-nal írták idősebb Alapy Gyula nevét szülőházának emléktáblájára. Fia, a népgyész Alapy Gyula vezetéknevét az anyakönyvi iratok, a kinevezési okmányok és az államrendészeti kiadványok pontos i-vel tartalmazzák. Ugyanakkor az érintett Alapyként írt alá.

polgármestere, édesapja, id. Alapi Gyula (1872–1936) művelődéstörténész, múzeum- és könyvtárigazgató, vármegyei főlevéltáros, jótékonyága révén is köztiszteletben álló, csehszlovákiai magyar politikus volt. A szép emlékekhez sorolt Cseppek is Komárom (köz)életének befolyásos családja, házasságok révén rokonságban álltak a Fesztyékkel. A levélhez Masa csatolt egy képeslapot (bevett szokása volt lefotózni a kész képet, a fotót aláírni és elküldeni). A lapon Feszty Masa szénrajza látható a főügyész édesapjáról, a könyvtárában olvasgató idősebb Alapi Gyuláról, kezében a *Komáromi Lapok* egy példányával, háttérben a város szülöttének, Jókai Mór mellszobrával. Kettejük összekapcsolása nem véletlen: Alapi Gyula szorgosan ápolta az írófejedelem emlékét, tiszteletére kiállításokat rendezett és ő szerkesztette az író születésének 100. évfordulójára 1925-ben kiadott Jókai emlékkönyvet. A lap hátoldalára Masa ezt írta: „*Megvan ez Magának [?]*” Masa nyilván nem tudta, hogy a hajdani fehérruhás ifjúból miként és mikor lett a kibontakozó pártállam megbízható szolgálja. Láthatóan bízott az emberi szívben, a fiatalkori barátságban. Nem ismert, hogy a címzett olvasta-e a levelet. Mindenesetre üdítő kivétel a népiügyészre érkezett fenyegetések és Alapyt gyilkosnak minősítő üzenetek között.

Nem Mindszenty volt az első fogoly, akiért Feszty Masa szót emelt. Az Alapyhoz írt levél elejtett szavaiból kiderül a gettóba zárt zsidók segítése, ami a Szociális Testvérek Társaságával és Slachta Margit személyével kialakult szoros kötelékkel függhet össze: a társaság önkéntesi életük kockáztatásával bújtattak, mentettek zsidókat, konvertitákat; nekik volt olyan kapcsolatrendszerük, amelynek révén Feszty Masa is segíthetett a szenvedőknek. Egy visszaemlékezés szerint számos potentátnál közbenjárt a Sztójay Döme elleni perben 1946-ban háborús bűnösként golyó általi halálra, majd kegyelemből életfogytiglanra ítélt Rácz Jenő vezérezredes, egykor honvédelmi miniszter és leánya, a (festő)művészkörökben jártas Rácz Erzsébet (Feszty Masának csak „Babi”) jobboldali újságíró érdekében is. Az ígért segítségért cserébe ingyen portrékat rendeltek tőle.²⁸

A szekularizált világban

A háború, majd a szocializmus időszaka neki sem kedvezett. Ugyan nem lett osztályidegen, de önálló kiállítási lehetőséget nem kapott, csupán hat csoportos kiállításra hívták meg 1945 és 1969 között. Többnyire oltárképeket festett. Krisztust, Madonnát, arcokat a régmúltból és a kortársak közül. Háborús élmények hatására készített 1946-ban egy igen kedves képet, amit *Végy kezedbe bennünket Istengyermekek!* címmel állítottak ki 1999-ben a Keresztény Múzeumban a Feszty Masa halálának 20. évfordulója alkalmából rendezett kiállításon. Ma már tudjuk, hogy a kép eredeti címe *Gyermek Jézus bábokkal*, és az a bábszínház ihlette, amelyet a krisztinavárosi plébánia egyik káplánja szervezett a gyermekeknek.

28 Farkas: 2003. 24. Peller István Mátyás, Feszty Masa unokaöccsének visszaemlékezése.

hogy segítse a háború szörnyűségeit feledtetni.²⁹ S aki kutatni megy Esztergomba a Prímási Levéltárba, a kutatóteremben megcsodálhatja az alkotást Fundelius Vilmos (1915–2005) esztergomi kanonok, a hajdani krisztinavárosi káplán ajándékának köszönhetően.

Az osztályharc nem kímélte a klerikális művészek alkotásait, így Feszty Masát sem: a Lőrinc Pap téri jezsuita templomban lévő Úti Madonnáját 1949 nyarán tintával elcsúfították.³⁰ Amikor a szerzetesrendek működési engedélyét 1950-ben megvonták, és a jezsuita atyáknak nem maradt hely e honban, emigrálásuk előtt sokan Feszty Masa festménye előtt búcsúztak és ajánlották sorsukat és hazájukat az Istenanya oltalmába. Zárt világban élt, mégsem kalitkában. Ha valaki fellapozza az *Új Idők*, a *Nők Lapja* vagy az *Új Ember* „békeidőkbéli” számaint, több elbeszéléssel, visszaemlékezéssel is találkozhat, amelyekben visszatérő főszereplő Masa édesapja. De írt nevelőnőjéről, a „jó Katkáról”, az „asszonyművészekről”, ahogy az utca emberéről is, mint a vezeték-névtelen Jenőről, akit saját halottjaként temetett el a Vár lakossága.³¹ Szabatosan, belső átéléssel, kicsit archaikusan, és mindig mély műveltségről árulkodóan, méltóan nagypapa nevéhez. Rádióban is hallhatták hangját: társadalmi problémákról beszélt, felszólalt az éhező gyermekek és a szenvedő állatok érdekében.

A mélyen vallásos festőnő természetesen nem került el az állambiztonság figyelmét. Az 1950-es években egy, a budai Várban körvonalaázódó politikai csoportosulás után nyomozva felbukkant Feszty Masa neve is, mint akinél rendszeresen összejárnak a letűnt világ prominens személyei. A kistarcsai internálótárborban is megfigyelt Szepesi Saurek Ottmár katonatiszt, háromszoros magyar díjugrató bajnok és olimpikon, ismerőseként nevezte meg Feszty Masát. Abba a baráti körbe tartozónak, amelynek a katonatiszti vonal mellett tagja volt Kisfaludi Strobl Zsigmond, kétszeres Kossuth-díjas szobrászművész, Kandó Kitty, a híres villamosmérnök, Kandó Kálmán unokája, Kandó László festőművész, Gombaszögi Ella színésznő, Mándi Pál volt csorvási földbirtokos, Bethlen Margit író, Bethlen István volt miniszterelnök özvegye, Csathó Kálmán író, a Berg család nőtagjai, mindannyian a tudományos és művészvilág jeles személyei, akik érdemeiket már jóval 1945 előtt megalapozták. Berg Glória bárónő, a győri színház ma is aktív díszlet- és jelmeztervezője 13 évesen ült modellt: az ő arca köszön vissza Feszty Masa 1958-ban készült Szent Filoména képéről.³² Az állambiztonság „Bajnokok” cso-

29 Hegedűs: 2023.

30 Bárdosy: 2008.

31 Feszty: 1978.

32 A festmény a balatonszemesi templomban látható azzal a két másik festménnyel együtt, amelyeket Berg Glória 2009-ben a templomnak adományozott (az egyiken ő, a másikon a nagynénje látható, akit Szent Ilonaként örökített meg Feszty Masa 1959-ben, miután modellja két és fél év után kiszabadult a tököli börtönből). Az ókeresztény Szent Filoména vértanú Feszty Masa visszatérő alkotói témája volt, a budapesti Keresztelő Szent János templomban is található egy

portnéven tartotta számon őket, legalább 48 főt.³³ Néhányukat 1951–52-ben kitelepítették, volt, aki öngyilkos lett. Feszty Masát elkerülte a súlyos retorzió, holott az egyik jelentés szerint vidékre vonatkozó híryanaggyal látott el egy kémkedéssel gyanúsított személyt.³⁴

A Belügyminisztérium II/5., a belső reakció elhárítására létrehozott osztályán belül „ellenforradalmárok körözésére és felkutatására” hivatott alosztály 1962-ben és a rákövetkező években ismét szimatolt Feszty Masa körül. Egyfajta utözöngéje volt ez az 1961-ben felgöngyölített „Fekete Hollók” összeesküvésnek és letartóztatási hullámnak. „Feledy Zsolt” fedőnevű ügynök, azaz az 1960-ban szervezett Kiszely István, akkor még bencés szerzetes, a későbbi antropológus kapott megbízást jelentés készítésére. Az állambiztonságot a Dísz tér 10. szám alatt Masánál megforduló személyek érdekelték:

„Nagyon nagy társasága van, akik járnak hozzá, mégpedig mind a letűnt dzsentrí világ maradék tagjai. Volt miniszterek hozzátartozói, mint pl. Rácz Jenő volt hadügyminiszter lánya, katonatisztek stb. azok, akik feljárnak hozzá. Édesanyám szokott felmenni velem együtt hozzá, de legutoljára nyáron volt fenn, amikor egy nagy társaság jött össze nála. Ott azzal hancúroztak, hogy összeszámolták, hogy azok, akik ott voltak nála, 1945 óta összevéve több mint 100 kerek esztendőt ültek. A beszédtema pedig mindig az, hogy »Mikor lesz majd másképpen«, stb. Szabad Európa rádióját beszélük meg, úgyhogy édesanyám eljött tőlük azzal, hogy többet nem is megy oda, mert egyik nap majd azon veszi észre magát, hogy ilyen hülyék miatt lecsukják.”³⁵

Feledy ügynök szerint Feszty Masa nőként és művészként egyaránt „nagyon exaltált, nem egészen normális, nagy nap, amikor 20-30 templomba is elmegy, naponta többször is gyónik, úgyhogy a piaristák is csak nevetnek rajta”. A túlzott érzékenység, a lelki emelkedettség valóban jellemezte Masát. Felületes szemlélőnek ez egyfajta hóbortosságnak tűnhetett, és így is vélekedett róla egy másik ügynök: „...igen klerikális, de egyébként nem épelméjű.”³⁶ Egy 1962. február 14-én kelt újabb jelentéséből tudható, hogy ekkor festette Klempa Sándor Károly püspök, premontrei szerzetes, egyúttal az államvédelem ügynökeként is működő veszprémi

1948 őszén készült mű, Dienes Valéria ajándéka. <https://www.sonline.hu/kultura-somogy/2009/08/feszty-festmenyek-a-balatonszemesi-templomban>. Letöltés: 2024. február 2.

33 ÁBTL 3.1.5. O-11147/1. 40–43. (digitális oldalszám 52–55.)

34 Uo. 117., 121. (digitális oldalszám 156., 161.) Jelentés. Kistarcsa, 1951. március 31. és 1951. április 23.; ÁBTL 3.1.9. V-16922 13. (digitális oldalszám 21.) Jelentés. Kistarcsa, 1951. március 31.

35 ÁBTL 3.1.2. M-37076/4. 32. (digitális oldalszám 38.) Feledy fn. ügynök jelentése, 1962. május 4. (A következő idézet is innen.)

36 ÁBTL 3.1.5. O-16517/93. 35. (digitális oldalszám 46.) Jelentés Pálmai János meghallgatásáról, Budapest, 1964. augusztus 24.

apostoli kormányzó portréját, aki heteken át modellt állt neki a Dísz téri műteremben.³⁷ A portré jelenleg a veszprémi érseki palotában található Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény arcképcsarnokának darabja.

Élete utolsó három évét az 1200 lelket számláló észak-magyarországi településen, Domaházán élte: megfestette és restaurálta a helyi templom oltárképeit és újrafestette a 14 stációképet. A helyiek csak „Masa néni”-nek említették, szerették és csodálták a fura kis galambösz asszonyt, aki szamarat és birkát vitetett be a templomba modellnek.

A Magyar Népköztársaság állampolgára Гражданство Советского Союза Citoyenneté de la République Populaire Hongroise	
Név Фамилия и имя Nem	FESZTY MARIÁ
Születési helye/év: h. sz. Место и дата рождения Lieu et date de naissance	BUDAPEST 1894
	JANUÁR 31
Termet Рост Taille	184 CM
Szem Глаза Yeux	BARNA
Haj Волосы Cheveux	OSZ
 <i>Feszty Mária</i> Név Имя Nom Gyermeknek – Дети – Enfants Stíl. és Fog. szám Date de naissance (A kódszám több is)	
SE	346481

9. Feszty Masa 1975-ben készült ún. „piros”, azaz a szocialista országokba érvényes útlevele. Komarnóba utazott az ottani Területi Színház és a múzeum meghívására, miután Jókai-betét rendeztek az író születésének 150. évfordulója alkalmából
HUN-REN BTK MI Adattár MDK-C-I-9-18/5

Az 1979. március 1-jén elhunyt Feszty Masa felmenői árnyékában próbált saját jogon elismert festőnő lenni, de kicsit mindig csodabogárként tekintettek rá. A korszak női festőit általában körbelengte a dilettantizmus igaztalan vádja, Feszty Masára ráadásul rátelepedett a művészösök ivadékával szemben támasztott fokozott elvárás. Életműve azonban óriási és feltáratlan, csupán egy karcsú összeállítás jelent meg festészetéről Farkas Veronika tollából 2003-ban,³⁸ illetve újabban Andrási Erika művészettörténész gyűjti és dolgozza fel a művész tárgyi és szellemi hagyatékát. Munkássága a 20. századi művészet történetében megkerülhetetlen. Festményei, rajzai elő-előbukkanak aukciókon, és számos katolikus templom oltáráról vagy rejtett zugából tekint ránk egy jellegzetes „fesztymasás” szempár.

37 ÁBTLL 3.1.5. O-14963/1. 374. (digitális oldalszám 384.) Anonymus fedőnevű ügynök jelentése, 1962. február 14.

38 Farkas: 2003.

Irodalomjegyzék

Bárdosy: 2008

Bárdosy Éva: Feszty Masa: Úti Boldogasszony. *A Szív*, 94. (2008) 12. 98.

Császtvay: 2004

Császtvay Tünde: Szalon-Garnitúra. Az epreskerti Jókai-szalon és Feszty-szalon. *Budapesti Negyed*, 46. (2004) 4. 405–434.

Farkas: 2003

Farkas Veronika: Feszty Masa festőművész (1895–1979). Komárom, 2003.

Feszty: 1942

Feszty Masa: Asszonyok a képzőművészetben. *Nemzeti Ujság*, 1942. március 8. 24. évf. 55.

Feszty: 1978

Feszty Masa: Otthonaim. *Budapest*, 16. (1978) 2. 18–21.

Gianone: 2010

Gianone András: Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948 éveiben. ELTE BTK Történettudományok Doktori Iskola, Budapest, 2010.

Harmos: 1929

Harmos Károly: Feszty Masa képművészete a Kultúrpalotában. *Komáromi Lapok*, 1929. szeptember 24. 4.

Harsányi: 1935

Harsányi Gréte: Feszty Masa kolostorban. *Pesti Napló*, 1935. június 20. 14. In HUN-REN BTK MI Adattár MDK-C-I-9-12/2.

Hegedűs: 2023

Hegedűs András: A bábszínház mint pasztorációs lehetőség, avagy adatok Feszty Masa „Végy kezedbe bennünket Istengyermek” c. képének történeti hátteréhez. *Magyar Sion*, XVII (2023) 1. 65–74.

Mészáros: 1994

Mészáros István: Boldogasszony Éve 1947/1948. Mindszenty bíboros evangélikációs programja. Budapest, 1994.

Mindszenty: 1989

Mindszenty József: Emlékirataim. Negyedik kiadás, Budapest, 1989.

Oláh: 1938

Oláh György: Kubikosok Madonnája. Feszty Masa legújabb képéhez. *Új Magyarság*, 1938. április 24. 5. évf. 91. sz.

Rokob: 2010

Rokob Tibor: Feszty Masa emléke. *Budapest*, 33. (2010) 8. 15.

Szombathy: 1935

Szombathy Viktor: Félóra Feszty Masáéknál csendes beszélgetésben. *Komáromi Lapok*, 1935. július 20. 56. évf. 58. sz. 5.